

Q. U. U. U. U. U. U.

ԷԶՔ ԵՆԷԱՍԱՅ Ի ԴԺՈՒՍ

ԱՍՈՒՎ մինչդեռ կը խօսէին՝ Աղշաղոյսն
 Իր վարդապոյն քառաձիով արդէն իսկ
 Իր ընթացքին կէտը կըտրած անցած էր,
 Եւ քննող այսպէս իրարու խօսելով
 Ըսպառէին զուցէ տըրուած ժամանակն
 Եմէ՛ իրեն ուղեկցուէ՛ր Սիբիւրէն
 Եզգաբարդէր այս համաժողով խօսքերով.

« Քիչ ասեմէն գիշեր կ'ըլլայ, Ենէաս,
 Բւ մինք ժամերն արտասուելով կ'անցընենք:
 Հոս է ա՛նա տեղն ուր ճամբան կ'երկճըղի.
 Անկողմէանը կը տանի դէպ ուղիդ
 Օգոստափառ Պըրլուտոնի արքունիքն,
 Իւ Ելիսեան դաշտն այդ ճամբով կ'երթըցուի.
 Իսկ ձա՛կ կողմինը կը տանի Տարտարոսն,
 Ուր կը տան՝Էւլին չարազգործներն ամպարիշտ:
 Անոր այսպէս պատասխանեց Դէփիոբ.

« Ե՛րբ բարկանար, ո՛վ մեծափառ քրքումէի,
Էս կը զատուիմ ու կ'երթամ թիւը լեցնել
Ըտտւերներուն, կը դառնամ դէպ ի խաարն:
Իսկ դուն զընա, ո՛վ մեր պարծանքն ու պատիւ,
Եւ վայելէ լաւագոյն բախտ մ'երջանիկ »:

Այսպիսի ըստ ու մեկնեցաւ Դէիփոբ, Ենէաս ձախ կողմ դառնալով կը տեսնէ Ժայռի մը տակ քաղաք մը մեծ՝ լայնահիստ, Զոր կը զբոսնէ եռապատիկ պարիսպներ, Եւ Փնգեթոն՝ Տարտարոսի գետը ստըլ, Անոնց չըս զին բոցածաւաւ ուղիներով կը թաւալէ Ժայռեր անդ շարանամա՛լ, Դիմացը կայ հաստակառոյց դուռ մը մեծ, Զոյլ ազամանդ ու կարծրակոտ սիւներով, Զոր չեն կըրնար ոչ մարդկային զօրութիւնք, Ոչ երկնաքնակ դիժ տապաւնը երկաթով, Կը բարձրանայ դէպ ի վեր բուրդ մ'երկաթեայ, Եւ Տօսիփոսն արիւնանեակ լօղիկով Իրիշը ցորեկ անգուն մուտքին կը հըսկէ։ Կը լըսուին հոն հառաչանքներ ու ողբեր, Եւ անողորմ հարուածներու կոփիւններ, Երկաթներու շառաչիւններ մեծազդուդ Եւ քաջքըլուած շըղճահներու լայնիւններ, Ենէաս հոն չեմքին վըրայ կանգ առաւ, Իր անաբեկ՝ սրտին կ'ընէր այն աղմուկն։

« Ի՞նչ ոճի՞րներ կան հոս, ո՛վ կոյս, ըսէ ինձ,
Եւ ի՞նչ տեսակ պատիժներով կը տանջուին,
Եւ ի՞նչ են այս դառնակոտոյ ճըշխներն » :

Անոր այսպէս պատասխանեց քրմուհին.

« Ու՛ր դարդանեան հըզալկանուն զօրապետս, Ոչ մէկ արգար մարդու բնաւ թոյլ չի տրբուիր Եղեճնաւոր այս շնամբն ներս մտնելու. Բայց երբ կարգեց զիս Եկատէ՛ լահապետ Աւետանկան առտառեղուն, ինք անմամբ ինձ տրովեցող զից սահմանած տառնընդներն, Ու զիս տարաւ եւ ամէն կողմ պըտըտցողս: Հոս կը վարէ Հոսդաամանթոս գնոսացին իշխանութիւն մը սոսկալի. կը քննէ Դեճգութիւններն ու կը պատժէ. կը ստիպէ Որ իր բերնով ոճիրն յայտնէ յանցաւորն, Որ երկրի վրայ զուր զայն ծածկել կարծելով Ուրախացաւ, Էւ հնգօրեան փոյթ չըրաւ. Զայն քաւելու կեանքին մինչեւ յետին ժամն: Անմիջապէս Տխրիփոտէն վրէժխընդիր Խարազանով զինուած գաննոք կը ձաղկէ Կատաղօրէն՝ նախախնելով, ծաղրելով. Կը շանթէ ձախ ձեռքով օձեր ահռելի, Եւ կը կանչէ քոյրերուն զուռն անողորմ:

Ահագնաձայն ծղղխնինքերուն վրայ յանկարծ
Բացուեցան սուրբ դրոշներն արեկ ճրոխնչով.

« Կը տեսնե՞ս ի՜նչ պահակ նըստեր է գաւիթէն,
 Ի՛նչ ահռելի դէմք ունի դրան պահապանն:
 Հիդրա մը կայ եերսն աւելի ահաւոր,
 Որ յիսուն բաց կողբող ունի քաաքնելի.
 Յետոյ Տարտարը ել քացոյի խորանդունդ,
 Որ ստուկներու պէտուկթնէն ի՛րեթ այ վար
 Երկու անգամ այնչափ որչափ ձեր երկրէն
 Դէպ Ոլիմպոսն եթերային միջոց կայ:
 Հոն են երկրի հին գաւականք՝ Տիտաններն,
 Որ շանթահար տապալեցան թաւազվոր
 Անդրնդատոյգ Աւնյատակ վըհին խորն:
 Եւ հոն տեսայ Արշիդանն եղբայրներն,
 Արգամալադթ՝ սոսկախիթեար ըսկաներ,
 Որք մեծ երկինքը կործանել փորձեցին
 Եւ տապալել Արամագդն ի՛ր գահոյթէն.
 Տեսայ եւ հոն եւ Սալմոնէն, որ ահեղ
 Չարակետուտ տանջանքներով կը տուայտէր.
 Ուզեր էր ան՝ զեղր վերն երկինքն Արամագդ
 Եւ կայածիկէ եւ կը դղըրէ Ոլիմպոսն,
 Ի՛նքն ալ երկրի վըրայ շանթել, որոտալ.

Ձեռքին մէջ ջահ մը ճօճելով, եւ հեծած
 Զորք ձիերէ քաշուած կառքի մը վերայ,
 Հելլենական ժողովուրդին եւ նոյն իսկ
 ելիս քաղաքին մէջէ կ'երթար յաղթական,
 Աստուածական պաշտօն անձին խնդրելով,
 Կանաչադամբնոյն։ որ կը կարծէր պղծիւնով
 Եւ դրնդիւնով սալաստմբակ ձիերուն,
 Ամպրոպային Արամազդի աննքման
 Կայծակներուն եւ որոտման նըմանիւ։
 Ամենակալ հայրն ամպերու թաւ ծոցէն
 Շանթեց լիբրին դէմ ոչ թէ ջահ մը յարդէ
 Կամ ծրխամած մախրի շողին մը նըւաղ,
 Այլ իր սըւաքը բոցեղէն, որ զանի
 Անհրաժեշտ մըրըրկով վար տապալեց։
 Կը տեսնէի ես հոն նոյնպէս Տիտինն՝
 Ամենաբեր երկրի համբակն անհեթեթ,
 Որու մարմինն ինն արտավար կը բռնէր,
 Եւ վիթխարի անզո մ'իր կռածով կըտուցով
 Կը կըրծէր լեարդն եւ ընդերքներն, որոնք միշտ
 Կը բուսնէին եւ չէին բնաւ ըսպառիր։
 Ազգոյ անոր լայն կուրծքին ներքեւ բուսնելով
 Կը բըզըքտէր, քաղցն անոնցմով կ'անցընէր,
 Եւ չէր հանգիստ տար նորարոյս ներադերուն։
 Հարկ կայ յիշէ լապիթաներն՝ Իքսիոն,
 Պիրիթոով, որոնց վըրայ կախուած է
 Միշտ իյնալու մօտ եղող Ժայռ մը թխտիպ։
 Ոսկեփողփող նեցուկներու վըրայ կան
 Բարձրակառոյց անկողիններ հեշտալի,
 Որոնց վըրան ընկողմանած ուրիշներ՝
 Սեղան մ'ունին իրենց աշքին առէն ճոխ,
 Արդունական շքեղութեամբ պատարասուած։
 Կը պառկի մօտն ամենամեծ կատաղին
 Եւ չի թողուր որ սեղանին մօտեցնեն
 Իրենց ձեռքերն։ ոտքի կ'ելլէ, կը վերցնէ
 Իր ջահն ու իր բերնով անզո կ'որոտայ։
 Հոն են անոնք՝ որ եղբայրին ատեցին
 Մինչ կ'ապրէին, խոշտանգեցին իրենց հայրն
 Ու խաբեցին իրենց դիմորդ դաւով։
 Կամ որ միայն իրենց համար դիգեցին
 Հարըստութիւն, ու զըրկեցին իրենցներն։
 Ասոնց ամբոխն ահագին է. եւ անոնք
 Որոնց մահուան պատճառ եղաւ շնորութիւնն։
 Անոնք որոնք առին զէնքեր անիրաւ
 Եւ լըվախցան զըրծել իրենց երգումին
 Զոր տէրերուն ըրին, առոնք ամէնն ալ
 Հոն բանտարկուած իրենց պատժին կը սպասեն։
 Մի՛ հարցնէր թէ ինչ պատիժ, ինչ տանջանք
 Կամ բախտ զանոնք այս վըհին մէջ մըխըրճեց։
 Կը թաւալեն ոմանք Ժայռեր ահագին,
 Ոմանք շարժուն անիւներու ճղուղիներէն
 Կապուած կախուած են։ Թեսէոսը թըշուառ

Նըստած է հոն, եւ յաւիտեան պիտ' նըստի։
 Եւ ամենուն խըրատ կու տայ Փիւզգիս
 Վատախտարակն եւ կը գոչէ միծածայն
 Ըստուերին մէջ. « Ինծմէ խրատուած՝ սորվեցէք
 Արդարութիւն եւ յարգեցէք աստուածներն »։
 Աս ոսկիով իր հայրենիքը ծախեց,
 Եւ զայն ընկճեց բըռնաւորի մը ներքեւ։
 Ան կաշառով դըրաւ, վերցուց օրէնքներ։
 Պղծեց ուրիշ մ'անկողինն իր աշըրկան
 Ազգաշաղախ եւ մըրճղեայ հարսնիքով։
 Մըտածեցին ամէնքն ոճիր եղեռներ
 Եւ զայն ի գործ դըրին լըպիշ լըկտութեամբ։
 Ոնենայի եթէ հարիւր բերաններ
 Եւ հարիւր հատ լեզու եւ ձայն մ'երկաթի
 Պիտի կարող չըլլայի ես թըւել քեզ
 Ոճիրներու բիւր տեսակներն այլեւայլ,
 Այլ ալ ըսել պատժներուն անուններն »։
 Ապողոնի երկայնօրեայ քըրմուկն
 Ըսնելով այս խօսքերը՝ վրան աւելցուց։
 « Արդ Ժամանակն է, ո՛հ, ուղիղ առաջ տար
 Եւ կատարէ ուխտդ, նըւէրն ընծայէ։
 Աճապարենք, զի կը տեսնեմ կիկլոպեան
 Հալոնցներէն ելած երկաթ պարիսպներն։
 Աւ դիմացի կատարին տակ զըմբեմարդ՝
 Նըւէրդ՝ ինչպէս կը հրամայեն օրէնքներն »։
 Ըսաւ, եւ մութ ճամբէն առաջ երթալով
 Միջին միջոցն արագօրէն կըտրեցին
 Եւ մօտեցան երկուքը մէկ դըռներուն։
 Ենէաս դրան մէջ կանգ առած՝ ջինջ շուրով
 Կը ցօղէ նախ մարմինն, յետոյ. կը կախէ
 Շեմքին վըրայ ոսկեղինիկ սուրբ ուղէն։
 Ենէաս յետ Դիցուհույն ձօնն ընելու,
 Անոնք իրենց ուղին առաջ կը տանին
 Ու կը հասնին զըւարթագեղ վայրերուն,
 Զոր կը պըճեն դալարագեղաց արօտներ
 Եւ անտառներ երանաւէտ, զըրգարան
 Բազմազըւարճ, գեղանշտիւհ եւ իջանաղ։
 Եթէ որ մը ջինջ՝ լայնածաւալ եւ թաղուն
 Դաշտերը հոն ծիրանեփայլ կը ներկէ։
 Եւ բնակիչներն ունին իրենց սեփական
 Արեւ մ'ոսկի եւ աստղերու կաճառներ։
 Ոմանք կանաչ գետիներու, եւ ոմանք
 Դէկ աւազի վրայ մարմինն կը մարզեն
 Կամ կը կըռուին հաճոյական խաղերով։
 Եւ տաղերու մըրմունջներով ուրիշներ
 Կը կաքաւեն ու կը կայթեն ոտնատրոփ։
 Թրակացի քուրմն երկայն ըզգեստ մը հագած
 Նըւագեղով կը հընչեցնէ քընարին
 Եթէն այլեւայլ ձայները՝ մերթ մատներով
 Եւ երեմն իր կըտընդոցով փղոսկըրեայ,
 Հոն հինաւուրց Տեկերի գարմն ու սերունդ,

Չընաշխարհիկ ազգ՝ դիւցազներ վեհագի,
Ծնած լաւագոյն տարիներու մէջ՝ Խլոս,
Աստարակոս եւ Դարդանոս՝ հինարկողն
Իլիոնի։ Հիացումով կը դիտէ
Հոն Խնէաս հեռուն զէնքեր ու պարապ
կառքեր, տէգեր գետին ցրցուցած, ու ձիեր
Որ մարգդին մէջ արձակ հոս հոն կ'արածին։
Սէրը կառքի եւ զէնքերու՝ գոր անոնք
Ունէին երբ ողջ էին դեռ, ու չըքնաղ
Երիվարներ արածելու, կը պահեն
Այն միեւնոյն սէրը երկրի տակ անգամ։
Կը նըշմարէ հոն ալ ու ձախ ուրիշներ,
Որ խոտին վրայ նըստած կ'ընեն ճաշերնին,
Եւ խմբովին զըւարթ երգեր կը նուագեն
Դափնիններու անտառին մէջ հոտուէտ,
Ուրկէ Պաղոս մեծ գետը վեր բըղխելով
Ծոռաստանէն դէպ ի երկիր կը ժայթքէ։
Նոս է եւ գունդն արիասիրտ քաշէրուն
Որք հայրենեաց համար վէրքեր ըստացան,
Նոյնպէս քուրմերն որ պարկէշտ կեանք անցուցին,
Եւ բարեպաշտ քերթողներու գումարտակն
Որ խօսեցաւ եւ կամ զըրեց փեղսին
Արժանաւոր բաներ, հոս են եւ անոնք
Որ նորագիւտ արուեստներով ջանացին
Կեանքը չըքնաղ՝ բարեկեցիկ յարդարել.
Եւ հուսկ անոնք որոնք բարի գործերով
Արժանացան յիշատակի եւ անուան։
Կը պըսակեն բոլոր ասոնց ճակատներն
Ըսպետափառ ապարօշներ ձինաթոյր։

Անոնց միջէն կանգնած՝ այսպէս խօսեցաւ
Սիբիլլան՝ խօսքը Մուսէին ուղղելով,
Որ բոլորուած էր խուռներամ ամբոխէն
Եւ զայն կը գէշ կ'անցնէր իր բարձր ուսերով։

« Ըսէք մեզի, ո՞վ երջանիկ հոգիներ,
Դու մանաւանդ, մանաւանդ մարգարէ.
Անքիսէս որ կողմ կը բնակի եւ ո՞ր տեղ.
Իրեն համար եկած հասած ենք մենք հոս
Երեքոսի մեծ գետերէն անցնելով »։

Անոր Մուսէ պատասխանեց համառօտ
« Մենէ ոչ մէկն հոս հաստատուն տեղ ունի.
Այլ էր քնակիւք մերթ անտառներ հովառուտ,
Մերթ խոտուէտ ասիներ եւ մերթ կարկաշուն
Վըտակներէ ոռոգուած գողտըր մարգեր։
Բայց թէ կ'ուզէ՝ հետս այն բըլրան ծայրն ելէք,
Եւ անկէ ձեզ դիւրին ճամբայ կը ցուցնեմ »։

Աս ըսելով անոնց առջեւ կ'իյնայ
Եւ ցոյց տալով վերէն դաշտեր լուսաւոր
Այն բարձրաբերձ գագաթներէն կ'իջնին վար։
Դալարագեղ հովտի մը խորն այն պահուն
Հայրն Անքիսէս ուշի ուշով կը դիտէր
Հոն հաւաքուած հոգիներուն հոյլն անհուն

Որոնք պիտի վեր լոյս աշխարհ դառնային.
Եւ հոն յանկարծ իրեններուն հանդիպած՝
Խանդաղակաթ զանոնք աչքէ կ'անցընէր,
Ու կը թըւէր իր թոռնիկները սիրուն,
Եւ կը քըննէր անոնց բախտերն ու բարքեր,
Հալատագիրն ու գործերնին քաշարի։
Երբոր տեսաւ ան Խնէաս իր որդի.
Որ մարգերուն մէջէ իրեն կը դիմէր,
Խընդութենէն երկու ձեռքերն երկընցուց.
Արցունքը վար վիժեց իր զոյգ աչքերէն
Եւ բերանէն վազեցին թնան այս խօսքերն.

« Ուրեմն եկա՛ր դուն վերջապէս, որդեակ իմ,
Եւ քու՝ ծնողիդ ծանօթ՝ սիրովդ ու զբթով
Յաղթեցիր հուսկ տաժանելի այս ճամբուն։
Ինձ շնորհուցաւ, որդեակ իմ, դէմքըդ տեսնել,
Լըսել ձայնիկդ ու պատասխան տալ քեզի։
Ես իմ մըւտովս անցած օրերն համըրելով
Կը հաշուէի որ քու գալուստդ հեռու չէր,
Եւ իմ հաշիւս յոյսս ի դերեւ չըհանեց։
Չաւակըս, ի՛նչ երկիրներէ, ի՛նչ անհուն
Անդունդներէ, ի՛նչ սոսկալի վտանգներէ
Անցնելէդ վերջ քեզ կը տեսնեմ աւասիկ։
Սիրտըս որչափ դողի մէջ էր, մի՛ գուցէ
Գըլխուդ փորձաք բերէր լիբեան պետութիւնն »։

Եւ անի. « Հայր իմ, ցաւագին քու պատկերդ
Ըստէպ աչքիս երեւալով յորդորեց
Որ ես ի՞նչեմ հոս վարը քեզ տեսնելու.
Տիրենեան ծովը ձըգեցի նաւաւորմս.
ԱՆըդ տուր, հայր, տուր որ ձեռքովս սեղմեմ,
Եւ զաւակիդ փարումներէն մի՛ խուսեր »։

Կ'ըսէր այսպէս եւ կ'ողողէր իր երեսն
Աղբերահոս արցունքներուն ուղիներով,
Երեք անգամ բազուկներովը ջանաց
Փարիլ իր հօր վըզին, եւ նոյնչափ անգամ
Ձուր զըրկըւած ուրուն խուսեց ձեռքերէն,
Նըման թեթեւ սիւթի, թըռչուն երազի։

Բայց Խնէաս խորն հովտին մէջ կը տեսնէ
Կըղզիացած անտառ մ'՝ հնչուն սոսերու
Քրքմածածան սօսաւիւնով խարշափուն,
Ու Լեթէ գետն որ կը հոսէր քերելով
Այն խաղաղիկ զըրգարանին քովերէն։
Անթընէի ժողովուրդներն եւ ազգեր
Կը վըխտային, կը թըռչէին ասիին վրայ.
Ջերդ մեղուններն ամբան պայծառ օրերուն.
Կը չըրէին շինշ շուշաններուն չորս բոլորն
Ու գոյնըգոյն ծաղկանց վըրայ կը թառնին,
Եւ բոլոր դաշտը բըզղնտով կը հնչէ։
Խնէաս այն եռուզեռին անգիտակ՝
Կը հարցընէ անոր պատճառն՝ անաբեկ.

« Ի՛նչ գետ է այդ, հայր, եւ ի՛նչ են այդ մարդիկն,
Որ կը ծածկեն ասին անագին բազմութեամբ »։

Այն ատեն հայրն Անքիսէս. «Այն հոգիներն Որոնք պիտի ճակատագրին միջոցաւ Դառնան ուրիշ մարմիններու, կը խըմեն լեթէ գետին շուրջներու հետ հեղանազ Անցեալ բոլոր իրերուն խոր մոռացօղնէ: Ես շատոնց է կը ցանկայի պատմել քեզ Ու ճանչցնել զանոնք՝ համրել քեզի հետ իմ սերունդիս շառաւիղները բոլոր, Որպէս զի դուն աւելի մեծ ցընծութեամբ Բերկրիս ինձ հետ եւ խտալիան ձեռք բերես »:

— «Հաւատալու բան է, ո՞վ հայր, որ ազնիւ վեհ հոգիներն ասկէ երկիր դառնալով Դարձեալ դանդաղ մարմիններու մէջ մըտնեն. Այդ թըշուառներն ի՞նչպէս կըրնան ունենալ Լոյսի համար փափաք մ'այդքան զբօժնդակ »:

— «Արդ պիտ' ըսեմ ու փարատեմ, որդեակ իմ, Տարակոյսերդ», յարեց անոր Անքիսէս, Եւ կը պարզէ անոր կարգաւ ամէն բան.

«Այկորքէն հոգի մը ներքսապէս կը տածէ Երկինքն, երկիրն ու դաշտավայրը շրջողն, Տիտանեան աստղն ու լուսնի գոռնը լուսեղ. Եւ մասերուն մէջ տարածուած Միտքը վեհ Բոլոր զանգուածը շարժման մէջ դընելով կը խառնուի տիեզերքի մեծ մարմնոյն: Ասկէ առաջ կու գայ սերունդը մարդոց Եւ կենդանեաց, եւ թեւաւոր թըռչուններն Ու նըհանգներն որ կը ճեղքեն ծովերուն Մակաւասար միապաղաղ մակարդակն: Այն սերմերուն մէջ կայ հրեղէն զօրութիւն Եւ երկնային ծագում, ցորձափ չեն զանոնք Դրանցները վընասակար մարմիններ, Չեն գուցըներ զործարաններ երկրաւոր Եւ յախընթոր մահկանացու անդամներ: Ասկէ անոնց մէջ կը ծնի վախ ու փափաք, Ուրախութիւն եւ տըխրութիւն, ու փակուած իրենց մըթին եւ մառախլաւտ բանտին մէջ Աչքներն չեն կըրնար լոյսից դարձնել: Նոյն իսկ երբ մահն իրենց կապերը խզէ Եւ թօթափեն անոնք պատանքը մեռոտ, Ամէն բիծէ գերծ չեն թըշուառ հոգիներն, Այլ կը կըրեն աղտեր, կետտեր աղցաւոր, Որոնցմով են հարկաւ համակ շաղախուած Երկայն ատեն կենակցելով մարմնոյն հետ. Ուստի անոնք պատիժներով կը տանջուին Եւ կը քաւեն զիրենց պղծող հին մեղքերն: Ոմանք օդին մէջ հովին դէմ են կախուած, Կամ շուրերու խորն ոճիրնին կը լըւան, Եւ ուրիշներ բովքերու մէջ կը զըտուին. Ըստ իր մեղքին կը տանջուի ամէն ոք. Եւ անկէ վերջ կը զըրկուիք Եւրիստիս: Դէպ է մարգգէն անպարագիր. Եւ քիչեր

կը վիճակուին այդ ծիծաղկոտ դաշտերուն. Մինչեւ որ յետ երկայն օրուան մը՝ լրանայ Ժամանակին անիւն, ամէն ազոտ ու բիծ Ջընջէ, մարքէ իթերային շունչն եւ հուրն իսկական՝ սեռն օդին զըտուի մաքրափայլ: Հոլովելով անիւն հազար տարիներ՝ Ատուած մ'իրենց հրաւէր կու տայ որ խումբով Երթան Ղեթեան գետն ու խըմեն իր շըբէն Որ չըյիշեն, եւ ըսկըսին փափաքել Դարձեալ երկինքը տեսնելու, դառնալու Դարձեալ աշխարհ եւ մըտնելու մարմնոց մէջ »:

Աս ըսելով հայրն Անքիսէս՝ իր որդին Ու Սիբիլան հոգիներու յոգնահոյլ Ու շընդալից ամբողջն դուրս կը կորզէ Եւ անոնց հետ կ'ելլէ բըլրան մը կատարն, Որ կարենայ առջնէն կարգ կարգ անցնող Ստուերներն որոշ տեսնել, ճանչնալ դէմքերնին.

«Եկուր արդ քեզ իմ խօսքերսն ու բացատրեմ Ժառնք որ պահանւած է Դարբանեան զաւակին, Եւ խտալեան ազգին սերունդը ցուցնեմ, Եւ հոգիները վեհապանծ՝ որ անմահ Պիտի զօրեն մեր յիշատակն ու անունն, Եւ պարզեն քու ճակատագիրդ աչքերուդ:

«Այն անհրկաթ տէգի վըրայ կըռթընող Եւ լոյսին էն մօտ պատանին կը տեսնե՛ս. Ան պիտի նախ՝ խառն աստեանն արինով՝ Դէպ արփենի լոյսն ելլէ վեր, զոր պիտի՝ Ցըղանալով քու ծերութեան օրերուդ՝ Կընի քու կինըդ Լաւինեա՝ մահէդ վերջ՝ Անտառներու մէջ, ուր գտնի խնամելով Աբբայցի անուամբ կուշ Սիւլիոտս, Աբբայ եւ հայր արքաներու, եւ որով Պիտի մեր ցեղն իշխէ Երկայն Աբբայի: Անոր մօտիկ Պրոկասը կայ, տրովական Ազգին պարծանքը, եւ Կապիս, Նումիդոր Ու Սիլուիոս՝ որ պիտի կըէ քու անունդ՝ Ենէաս, քեզ նըման կոտորով, քաշութեամբ Նըշանաւոր, եթէ Երկայն Աբբայի Իշխանութեան մականն անցնի օր մ'իր ձեռքն: Ու դուն նայէ թէ այդ առոյգ պարմանիք Ի՞նչքան կորով կը փայլակեն: Իսկ անոնք Որ կաղնիէ քաղաքական պըսակներ Ունին զուլունին, պիտի կանգնեն քեզ Նումենտ Ու Գաբրին եւ ֆեղենա քաղաքներն. Ատե՛րք պիտի լեռներու վրայ բարձրացնեն Կողատիներն եւ Պոմետեան ամբոցներն Եւ ինովի բերդն ու Բոլա եւ Կորա. Այդ երկիրներն որ արդ անուն մը չունին Պիտ՝ ունենան այն ատեն այդ անուններն:

«Ահա Հոռոմու՝ Արէսի հետն հոյանուն՝ Զոր պիտի ծնի Աստարական արիւնէ

Մայրն՝ Իլիա՝ կը միանայ իր պապուն,
Ասոր վրէժին նիզակակից իբր ընկեր.
Կը տեսնեն զուն ինչ պերճօրէն կը ցըցուն
Անոր գրլխուն վըրայ շուխտակ ցըցունքներն.
Եւ ինչպէս հայրն աստուածներուն կը դըռմէ
Անոր ճակտին իր մեծաշուք վեհութիւնն:
Իր հովանւոյն ներքեւ. Հըռոմի հոյակապ
Պիտի սըփուէ սահմաններն իր պետութեան
Տիեզերքի տարածութեան հաւասար,
Եւ իր հանճարն՝ Ուրմպոսի. ու միայն՝
Իր ծոցին մէջ պիտի ծրարէ եօթը բլուր,
Բարբեբաստիկ դիւցազնորդի քաջերով.
Զոր օրինակ Բերեկիթեան դիցունհին
Աւարապներ գըլխուն պըսակ յօրինած՝
Կ'անցնի փոխզեան քաղաքներէն իր կառքով,
Ուրախ զըւարթ այնքան աստուած ծընելուն,
Հարիւր թոռներ համբուներով, զըզուելով,
Երկնաթիռակ բլուր, բլուր բարձրագահ:
«Երկու աշուիդ հիմակ այս կողմ դարձուր դուն.

Ու նայէ քու Հոռոմներուդ, քու ազգիդ:
Հոն է Կեսար ու բլուր ցեղը Յուլեան
Որ երկնի մեծ առանցքին տակ պիտի ծնի.
Աս այն դիւցազն է որ քեզի շատ անգամ
Խոտաղանցաւ, աստուածներուն՝ շառաւիղ,
Մեծն Օգոստոս Կեսար, որ զարն ոսկեղէն
Պիտ՝ հաստատէ Լատոնին մէջ դարձելու,
Այն երջանիկ զաւառներուն՝ ուր երբեմն
Ինքնակալից վէճ Սատուռոս թագաւորն:
Ան պիտի՝ իշխէ Գարամանիին եւ Հընդկին
Եւ մինչեւ ուր որ չի հասնիր ոչ արեւ
Եւ ոչ տարի, եւ ուր Աշլաս ուն առած
Կը հողովէ աստղածանձնէ պարունակն:
Արդէն լոկ դից անոր զալուստն աւետող
Որոտներէն՝ դողը բըռնէր է Կասպից
Պետութիւններն ու Մէովտեան երկիրներն.
Արդէն իսկ եօթը բերանները Նիւի
Սարափահար կը սըրըսփան կը զոփան:
Հերակլ երբեք այնքան երկիր չըթալեց,
Թէ՛նէ խոցած ըլլաւ պըրճոտէն եղնիկն
Ու խաղաղած Երիմանիթի անտառներն
Եւ վախցուցած Լեոնեան վիշապն աղեղով:
Եւ ոչ Հընդկաց յաղթող աստուածը Բաքոս
Որ յաղթական կառքին վագրեր լըծելով,
Զարկած անոնց բերին սանձեր ուռնիի,
Կը թըռցնէ Նիսայի բարձր ծայրէն:
Ու մենք պիտի տատամսի՞նք դեռ գործելու
Մեր քաջութիւնն՝ անձա՞՞ չըքնաղ գործերով.
Ու պիտի ըլլայ վախը մեզի խոշոնդոտն
Հաստատուելու ասոնական երկրին մէջ:
«Բայց ա՜ն ո՞վ է որ քիչ մ'հեռուն զարդարուած
Զիթենիի ուղէշներով՝ ձեռքն ունի

Սըրբութիւններ, իր մագերէն ու ճերմակ
Միտուն կը թուի եւ է Հոռոմ թագաւորն
Որ կանչուելով Կորաք փոքրիկ քաղաքէն
Եւ աղքատիկ երկրէ մը մեծ վարչութեան,
Ինքն առաջին անգամ պիտի իմաստուն
Օրէնքներով քաղքին հիմներն հաստատէ:
Յետոյ անոր Տուղղոս պիտի յաջորդէ
Եւ աղմուկէ խաղաղութիւնն հայրենեաց.
Պիտ՝ յորդորէ հանդարտ մարդիկը մարտի
Եւ հըրահրէ շոկատներու սըրտին մէջ
Յաղթանակի գրեթէ մարած բոց եռանդն:
Անորմէ վերջ սնափառ Անկոսը կու գայ,
Որ կը ցունէն արդ իսկ ինքզինքը կարի
Խրախ՝ խանդակաթ խաժամութիւն շնորհներուն:
Կ'ուզէ տեսնել թագաւորները Տարկուին
Ու սէզ հոգին քննախընդիր Բրուտոսի.
Ան պիտի նախ կարգուի բըզէշի, առջեւէն
Կընէ խուրձեր եւ սոսկալի տապաւներ.
Ու ազատութեան սիրոյն համար ան պիտի
Պատուհասէ մինչեւ իսկ իր զաւկներն,
Որ կը ժպարհին յուզել խաղմեր նորանոր:
Տարաբախտ հայր. ինչ ալ ըսեն յետիններն,
Հայրենեաց սէրն ու գովութեան բարկազայր
Իղձն անոր մէջ պիտի յաղթէ բընութեան:
Տես Դեկեաններն ու Դրուսեանները հեռուն
Ու Տորկուատոսը դըբընդակ տապաւով
Ու Կամիլլոսն որ կը բերէ մեր դրօշներն:
Իսկ այն երկուքն որ կը տեսնես, եւ որոնք
Կը շողողան նոյն եւ նըման զէնքերով,
Արդ հոգիներ են համաշունչ համամիտ,
Քանի որ մութ գիշերին մէջ են փակուած.
Աւա՛ղ, ո՞րքան պատերազմներ պիտի մղեն
Իրարու դէմ, ինչ մարտեր, ինչ նախկններ
Պիտի գործեն՝ երբ կենաքի լոյսը տեսնեն:
Անեն Ալպեան զագաթներէն ու ժայռէն
Մոնեհիօի պիտի փըրթի փեսին վրայ
Որ կը հասնի Արեւելքն հետը առած:
Զաւակներ, մի՛ վարժեցընէք ձեր հոգին
Այդքան խուժղութ, եղբարասպան կիւններու.
Պետութեան շիղ՝ կորով առողջ քաջերով
Մի՛ կեղծեք հայրենիքին աղիքներն:
Արիւն իմ, դու որ երկընթէն կը սերիս՝
Խնայէ՛, դու նախ ձգէ՛ զէնքերդ ձեռքէդ:

«Ահա եւ ան որ նուանելով Կորնելիոս
Ու շարդելով Աթայեցի՝ պիտի ելլէ
Վեր կապիտոլ յաղթողական իր կառքով:
Միւսը քանդէ պիտի Արգոսն ու Միկէնքն,
Եւ սպառըսպուռ անճիտէ սէզ, մարտագոռ
Աթիլէսի գարնն, ու զաւակը Պիւռոս,
Ու իւրեղբէ վրէժն իր տրովացի պապերուն
Եւ Պալլասը սըրբապըղծուած մենհանին:

Ո՞վ պիտի քեզ՝ ո՞վ մեծ կատոն, կարենար
Անյիշատակ թողուլ, ու քեզ՝ ո՞վ կոստոս,
Ո՞վ Գրակքեանց տոհմն ու Լիբիոյ պատուհաս
Մարտի շանթեր՝ Սկիպիոնները շուխտակ,
Փաբրիկիոսը չըքաւոր քայց հըզօր,
Եւ կամ ըզքեզ, ո՞վ Սերրանոս, որ հունտեր
Կը սերմանեն ափսոսի մէջ: Իսկ դուք ո՞ր
Կը տանիք զիս յոգնածը՝ ո՞վ Փաբեաններ.
Դու մանաւանդ մեծ Փաբիոս, որ միայն՝
Դանադադութեանմը լոկ կը փրկէս պետութիւնս:

«Ուրիշ ազգեր՝ կը հաւատամ ըստուգի՝
Պիտ՝ յաշողին շունչ տալ պղընծին քննջօրէն,
Պիտի հանն կուճէն դէմքեր կենդանի.
Դատաստաններն աւելի լաւ պաշտպանեն,
Ու ցըպիկով գըծեն ուղին աստղերուն
Եւ մեզ պատմեն անոնց ելքերն ու մուտքերն.
Իսկ դու լոկ, ո՞վ Հոռոմայեցի, պահէ քեզ
Տիեզերքի միահեծան պետութիւնս.
Ա՛ս պիտ՝ ըլլայ քուկին արուեստդ. անոնց տալ,
Դնել պայմաններ խաղաղութեան. նըւաճել
Եւ խընայել հնազանդներուն. ջախջախել
Գոռոզներուն ամբարտաւան եղջիրներն »:

Հայրն Անթիսէս կը խօսէր այս օրինակ
Եւ հիացածմը կ'ունկընդդէին միւս երկուքն.
Յետոյ վըրայ բերաւ. «Նայէ թէ ինչպէս
Կը ճոխճեմէ պերճ աւարով զարդաւոր
Վե՛հ Մարկեղոսն, եւ յաղթական իր գնացքով
Կը գէ՛ կ'անցնի դիւցազներու բոլոր պարն:
Ան պիտ՝ ըլլայ նեցուկ Հոռովմայ պետութեան
Զոր կը շըրդին դըրըդել բըռնապ ապշուպներ.
Պիտի գգեսնէ ձիախըրոխտ գուպարով
Փիւնիկեցին, Գալլիացին հետ ըմբոստ,
Եւ կուրիքեան հօր ամհեանին մէջ կախէ
Երրորդ անգամ՝ ապուած գէնքերն ու զարդերն »:

Հոս Ենէաս հօրը խօսքերն ընդմիջեց,
Զի կը տեսնէր որ անոր հետ կը քայլէր
Երիտասարդ մը ծաղկափթիթ եւ առողջ,
Փաղփիւնափայլ գէն ու զարդոցն ու գեղով,
Բայց դէմքը չէր այնչափ ուրախ, ծըռած էր
Գողորիկ գըլուխն, եւ կը բռնէր աշուին վար.

«Հայր, ո՞վ է ան որ դիւցազին կ'ընկերէ.
Որդի՛ն, թէ մէկն իր վե՛հ զարմին թոռներէն.
Եւ ի՛նչ ժըխտը, ի՛նչ բազմութիւն իր չորս դին.
Եւ այդ որքան Մարկեղոսին կը նմանի.
Բայց սեւ գիշեր մ'իր տըխրասփիւռ ըստուերով
Անոր գըլուխն ամէն կողմէ կը պառէ »:

Հայրն Անթիսէս պատասխանեց լայնախի.
«Քուկիններուդ անհուն սուգն, ո՞վ որդեակ իմ,
Մի փափաքիր լըսել. պիտի ցուցնէ լոկ
Ճակատագրիդ զայն երկրի, եւ երկար
Ատեն պիտի գանիկա հոն չըթողուլ:

Հոռոմէական ազգը ձեզ, ո՞վ աստուածներ,
Պիտի թըւէր խիստ մեծագոր՝ եթէ դուք
Երկարատեւ ընէիք ձեր այդ պարգեն.
Ի՛նչ հառայներ, ի՛նչ աղէկէզ որդ ու կոծ
Պիտի լըսեն Հըռոմն ու դաշուն Արիսեան.
Դու Տիբեր, ի՛նչ թաղմանական հանդէսներ
Պիտի տեսնես երբ նորափոր իր շիրմին
Քո՞վէն անցնիս երթաս ու զայն ոռոգես:
Իշխական շառաւիղէ ոչ մէկ ոստ
Պիտի այնքան չըբարձրացնէ իր Լատին
Պապերուն յոյսն, եւ ոչ երկիրն Հոռոմուլեան
Այնքան պիտի պարծի ուրիշ սանի վրայ:
Աւաղ կըրօնք, ո՛հ, հին հաւատք անկեղծիկ.
Ո՛հ մայրերու մէջ անյաղթ ա՛յլ կորովի.
Ոչ ոք պիտի անպատուհաս դէմն ելլէր
Երբ գինաւա՛ն՝ թէ՛ն հետի փըրթէր ան
Նոտիսն վրայ, թէ՛ն հեծեալ՝ մորտակէր
Կուշտերն իր պերճ ու փըրփերբախ նըժուգին:
Աւաղ անբախտ պատանեկիկ. եթէ դուն
Ո եւ իցէ կերպով յաղթել յաշողիս
Ճակատագրին՝ դուն Մարկեղոս պիտ՝ ըլլաս.
Օ՛հ, լիաբուռն շուշաններ տըւէք ինձ,
Տըւէք ինձի ծիրաներփին ծաղկընէր
Որ ծաւալեմ վըրան, ու այս ծօներով
Գոնէ պըննեմ ծածկեմ հօգին թոռնիկիս.
Եւ կատարեմ իմ պարտքս այս սին ըսպասով »:

Անոնք այսպէս կը պըտըտին հոս ու հոն
Եթէրային դաշտերուն մէջ լայնասփիւռ
Ու կը դիտեն կը նըկատեն ամէն բան:
Երբ Անթիսէս պարզեց ամէն ինչ որդւոյն,
Եւ ապագայ փառքին սիրով վառեց սիրտն,
Ըսաւ թէ ի՛նչ պատեհաբաժնի պիտի մղէր,
Ճանչցուց անոր Լաւրենտոսի ժողովուրդն
Ու Լատինի քաղաքն, յայտնեց թէ ինչպէս
Պիտի խուսէր վըտանգներէ կամ տոկար:

Քունն երկու դուռ ունի. մէկն է եղջերեայ
Որմէ դիւրաւ կ'անցնի ըստուերն իրական.
Միւսը փաղփուռ՝ շինուած ճերմակ փղոցկրէ,
Որմէ ստորին Դիք վիւր երկրի կը զընկեն
Սուտ երազներն: Արդ Անթիսէս վըրջ տալով
Իր խօսքերուն՝ փղոցկրէ դըռնէն դուրս հանեց
Որդին ու հետը Սիբիլլան: Ենէաս
Դէպ ի տորմիդ ընկերներուն կը դառնայ.
Յետոյ կ'երթայ ծովափուռքէն քերելով
Նաւահանգիստը կայանեան: Կը նետէ
Առաջներէն նաւատորմիդը խարխալ,
Յետակողմբըր դէպ ի ամ կը դառնան:

Թարգմ. Հ. Ա. ՂԱԶԻՅԱՆ

ՎԻԿԻՒՂՈՍԻ ԵՆԷԱՍԻ ԳԻՐԻ Զ

